

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA JISMONIY VA RUHIY RIVOJLANISHIDA NUQSONI BOR BOLALAR VA O'SMIRLARNING IJTIMOY HIMOYASI

Karimova Shaydo Botir qizi

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti

Kimyo texnologiya fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: *Maqolada rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni erta aniqlab ularga tashxis qo'yish, va nuqsonni erta bartaraf etish, bolalarni tasviriy faoliyat jarayonida nutqini rivojlantirishning umumiy va maxsus didaktik tamoyillarini, shakli, mazmuni, metodlari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Reabilitatsiya, kompleks, nuqson, rivojlanish, ijtimoiy, diagnostik, psixik, jismoniy, intellektual, tashxis, skrinni, defferensial, defektolog, nutq, tasviriy faoliyat.*

KIRISH

Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarga samarali ta'lim, tarbiya berish, ijtimoiy moslashuvini yaratish uchun uning rivojlanish imkoniyat va xususiyatlarini to'g'ri baholay olishga bog'liqdir. Bu vazifani rivojlanish nuqsonlarini kompleks psixologopedagogik diagnostika qilish orqali amalga oshirish mumkin. Psixologopedagogik diagnostika rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning kamchiliklarini aniqlash, bolaning psixik-jismoniy xususiyatlarini e'tiborga olgan holda unga individual psixologo-pedagogik yondashuvni ta'minlaydi. Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maxsus maktabgacha va maktab ta'lim muassasalari faoliyat ko'rsatadi. Ushbu bolalarni psixik va jismoniy rivojlanishini ta'minlovchi ta'lim sharoitlar yaratilgan. Bunday sharoitlardan avvalo har bir bolaning xususiyatlari e'tiborga olgan xolda yakka yondashuvni talab etadi. Ushbu yondashuv maxsus dastur, metod, kerakli maxsus texnik vositalarni, maxsus tayyorgarlikga ega pedagog, psixolog, defektolog va boshqalar bilan birgalikda kerakli tibbiy -profilaktik hamda davolov tadbirlarini, maxsus ijtimoiy yordamni, maxsus ta'lim muassasalarini texnik va ilmiy-metodik jihatdan ta'minlashni o'z ichiga oladi. Hozirgi kunda turli xil maxsus ta'lim muassasalari mavjud. Bolalar puxta saralash natijasida qabul qilinishi mo'ljalangan va O'zbekiston respublikasi xalq ta'lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan maxsus ta'lim dasturlarini amalga oshiradigan maxsus ta'lim muassasalar bilan bir qatorda turli reabilitatsiya markazlari, rivojlantirish markazlari, aralash guruhlar ochilgan. Shuningdek, umuta'lim maktabgacha ta'lim muassasalarida, umumta'lim maktablarda psixik va jismoniy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni uchratish mumkin. Ushbu nuqsonlarning ko'rinishi turlicha bo'lishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOGY

Rivojlanishdagi nuqsonlarni tashxis qilish uch bosqichni o'z ichiga oladi: Birinchi bosqich - skrining nomini olgan. Ushbu bosqichda bola rivojlanishidagi orqada qolish,

psixik-jismoniy kamchiliklari aniqlanadi, lekin ularning xarakteri va chuqurligi belgilash murakkab bo'ladi. Ikkinchi bosqich - rivojlanishdagi nuqsonlarni differensial tashxis qilish. Ushbu bosqichning maqsadi rivojlanish nuqsonini turini (xil, toifasini) aniqlash. Uning natijalariga ko'ra bolaning imkoniyat va xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning ta'lim olishlari uchun ta'lim muassasasini turi va dasturi, optimal pedagogik yo'llanmasi aniqlanadi. Psixologo-tibbiy-pedagogik komissiyaning faoliyati differensial diagnostikada yetakchi rolni egallaydi. Uchinchi bosqich - fenomenologik. Uning maqsadi - bolaning individual xususiyatlari, ya'ni tafakkur faoliyatining xarakteristikasi, hissiy-iroda doirasi, ishchanlik qobiliyati, shaxsi o'rganilib u bilan ishlash bo'yicha korreksion rivojlantiruvchi individual shart-sharoitni tashkillashtirishdir.. Muloqot malakasini xosil qilish asta-sekin nutq materialini atrofdagi odamlar bilan o'zaro bir-birlarini tushunish uchun zarur. Har bir chorak uchun mavzudan kelib chiqqan holda nutqiy material beriladi. S.A.Zikovning ta'kidlashicha, kar bolalarni tilga o'rgatish ishining maqsadga muvofiq sistemasini kommunikativ funksiyasini amalga oshirish kerakdir. Bunda har bir yil uchun tuzilgan reja, dastur o'quvchilarning nutq egallashlari amal qilgan holda o'zlashtiriladi. Kar bolalarni taqlidi nutq organlarini xarakatini ko'rish orqali egallashlariga asoslanadi. Zaif eshituvchi bolalarni nutqga o'rgatishda ularning atrofdagilardan eshitgan so'zlaridan foydalanadilar. Shuning uchun surdopedagog o'zining nutqiga talabchan bo'lishi kerak. Lekin o'quvchilarning imkoniyatiga qarab so'zlarni qisqartirish, birlashtirish mumkin emas. Bu talablar nutqiy malakani oshirishning hamma turlari uchun qo'llaniladi. Tasviriy faoliyat darslarida kar va zaif eshituvchi o'quvchilar qanday faoliyatga kirishsalar, qanday predmetni chizishlari va qaysi o'quv qurollaridan foydalanish bosqichlari albatta surdopedagog tomonidan nutqiy boshqarilib boriladi. Har qanday faoliyat ENB bolalarni nutqini aktivlashtirish, shakllantirishga, lug'atini boyitishga qaratilgan. O'qituvchi har bir dars uchun lug'at tanlashi kerak. Lug'at tuzishdan oldin o'qituvchi sinfdagi o'quvchilarni eshitish darajasini xisobga olishi kerak. Lug'at boyligini oshirish quyidagicha amalga oshiriladi. Nutqni rivojlantirish surdopedagog tomonidan bolalarda predmetning katta-kichikligi, shakli tushunchalari shakllanadi. Rivojlanishda orqada qolayotgan bolalar tasviriy faoliyatida o'quvchilarning lug'ati ortadi, nutqi aktivlashtiriladi. Rivojlanishda orqada qolayotgan bolalar shaxs sifatida shakllanishlarida nutqning rivojlanish ahamiyati katta. Shunday ekan yuqorida aytib o'tganimizdek, har bir faoliyatda bolalar nutqini rivojlantiriladi. Har bir tasviriy faoliyat darsida, chizishdan oldin mavzudan kelib chiqqan holda suxbat, savol javob o'tkaziladi. O'qituvchi sinfda bolalar soni kamligi tufayli, har bita bola bilan og'zaki muloqotga kirishish, imkoniyatiga ega. O'quvchilar rasm chizishda analiz-sintez qilishga, rasmlarni ajratishga o'rgatiladi. O'quvchilar yuqorida, pastda, oldinda, orqada, uzun qisqa kabi tushunchalarga ega bo'ladilar. Mavzudan kelib chiqqan holda har bir darsda yangi lug'at va tushunchalarga ega bo'ladilar. Chizish jarayonida ham, o'qituvchi bolalarni savolga tutadi, sen nimani rasmini chizyapsan? Rangi qanaqa? Nimaga o'xshaydi?... shu kabi savolar bilan murojat

etib, bolalarni og'zaki nutqini tekshiradi va rivojlantiradi. Ayrim Rivojlanishda orqada qolayotgan bolalar soʻzlari va gaplari bir biriga bog'lanmagan holda, soʻz yasovchi, soʻz o'zgartiruvchi, kelishik qo'shimchalarini tashlab gapirishadi, shunda o'qituvchi bolalar nutqini to'g'rilab gapirishga, to'liq gapirishga o'rgatadi.

XULOSA Rivojlanishda nuqsoni bor bolalarning nutqini rivojlantirishda tasviriy faoliyatning o'рни katta. Bolalar tasvirlashga qiziqishlari yuqori bo'lganligi sababli biror buyum yoki narsani tasvirlash jarayonida nomini qayta qayta takrorlash, tasvirlanish va nomlanishi murakkab buyum va narsalardan boshlamaslik kerak. Ba'zi bir xolatlarda nutqida muammosi bor bolalar bilan shug'ullanishning o'zi katta samara bermaydi. Bolani erta tashxis qilib o'rganishning muhimligi shundaki, u orqali bolani korreksion ta'limga vaqtida yo'naltirib, ikkilamchi nuqsonlarni paydo bo'lishini oldini olish mumkin. Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlariga korreksion va diagnostik yordam. Bola imkoniyatlariga baho berish hamda psixik rivojlanishini aniqlash orqali korreksion pedagogik ishning vazifalarini xal etish mumkin.

REFERENCES :

1. D.A.Nurkeldiyeva, M.U.Hamidova "Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar diagnostikasi". Toshkent 2016 –yil.
2. "Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan korreksion logopedik ish" o'quv – uslubiy majmua.
3. M.Y.Ayupova. " Logopediya" 10.08.2007-yil
4. Raxmanova V.S. " Korreksion pedagogika va logopediya " 2007-yil
5. M.Y.Ayupova. "Logopediya" O'zbekiston faylasuflar Milliy jamiyati. 2007-yil.
6. Xasanova M. M, Halimova O. M. RIVOJLANISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNI O'RGANISHGA KOMPLEKS YONDOSHUV. Международный научный журнал №5 (100), часть 2 «Научный импульс» Декабрь, 2022. b1784-1788.7. Sobirov S.T. "Some factors that impede the development of students' creative abilities in fine art classes". Asian Journal of Research № 1-3, 2020, ISSN 2433-202x. 2020 yil. 214-218 b.
8. Sobirov S.T. "IMPORTANCE OF ILLUSTRATIONS FOR PERCEPTION OF CONTENT OF THE BOOK". European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. Volume 8 Number 4, 2020 Part II ISSN 2056-5852. P 98-101.
9. Sarvar Tursunmurotovich Sobirov. "Developing Students" Imagination Through Illustration and Illustrations in Fine Arts Classes". International Journal of Social Science Research and Review. <http://ijssrr.com> editor@ijssrr.com Volume 5, Issue 6 June, 2022.
10. Sarvar Tursunmurotovich Sobirov. "Modern Traditions of Working with Illustrations to Fiction (Based on Educational Cluster)". International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. <http://ijmmu.com> editor@ijmmu.com. ISSN. 2364-5369. Volume 9, Issue 6 June, 2022.

11. Sobirov S.T. BADIY ADABIYOTLARGA ILLYUSTRATSIYALAR ISHLASHNING AN“ANALARI (TARBIYA KLASTERI ASOSIDA). KASBHUNAR TA“LIMI. Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma“rifiy jurnal, 2023-yil, 1-son. 31.01.2023-yil. 187-191betlar, “PROFIEDUPRESS” MChJ.